

VII. KRONIKA

DOKTORAT HONORIS CAUSA PROF. DRA ADAMA VETULANIEGO

W dniu 10 listopada 1961 r. Uniwersytet w Nancy na wniosek tamtejszego Wydziału Prawa i Nauk Społecznych nadał prof. dr Adamowi Vetulanemu dyplom doktora honoris causa. Równocześnie odznaczono prof. Vetulaniego medalem pamiątkowym. Uroczystego wręczenia insygniów w obecności konsula francuskiego dokonał rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

A. V.

Z DZIAŁALNOŚCI MIĘDZYNARODOWEGO STOWARZYSZENIA HISTORII PAŃSTWA I PRAWA

2 czerwca 1962 r. w Brukseli odbyło się posiedzenie Biura *Association Internationale d'Histoire du Droit et des Institutions* pod przewodnictwem prezydenta Stowarzyszenia prof. V. Arangio-Ruiza. Polskę reprezentował prof. J. Bardach, jeden z wiceprezesów Stowarzyszenia. Biuro rozpatrzyło i przyjęło zgłoszenia czterech nowych organizacji historyków prawa ze Szwajcarii, Japonii, Argentyny i Chile¹. W ten sposób ilość krajów reprezentowanych w Stowarzyszeniu wzrosła do 30. Jednocześnie przewodniczący zawiadomił, że Stowarzyszenie zostało afiliowane przy Międzynarodowym Komitecie Nauk Historycznych (CISH). Ustalono, że Zgromadzenie Ogólne Stowarzyszenia odbędzie się w Wiedniu w ramach Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych. Tematem obrad Zgromadzenia będzie problem organizacji sądownictwa, jej podstaw, form prawnych i rzeczywistości społecznej, w jakiej działa i na którą z kolei oddziałuje. Pełny tytuł brzmi: *L'organisation judiciaire Fondements, structures juridiques et réalités sociales*. Biuro zwróciło się do wszystkich organizacji narodowych o przygotowanie referatów dotyczących historycznego rozwoju organizacji sądownictwa ich krajów — z uwzględnieniem elementów uwidoczniionych w tytule — już obecnie, tak aby w październiku 1963 r. Biuro mogło ustalić tematykę referatów ogólnych (*rapports généraux*) uwzględniających szczegółowo tematykę opracowaną w ramach instytucji i organizacji pracy naukowej w dziedzinie historii prawa. Ukaże się ona pt. *L'organisation du travail scientifique dans le domaine de l'histoire du droit*. Obejmuje informacje dotyczące instytucji i organizacji zajmujących się historią prawa w poszczególnych krajach zjazdu, projekty organizacyjne i wydawnicze, dalej da omówienie czasopism zajmujących się historią państwa i prawa, wreszcie obejmie dział kroniki, zawierającej informacje o kongresach, zjazdach i innych przejawach działalności historyków prawa.

¹ Są to następujące organizacje: *Communaute de recherches sur l'histoire du droit romain en Suisse*, *Japan Legal History Association*, *Instituto de Historia del Derecho Ricardo Levene*. Buenos Aires, *Seminario de Historia y Filosofía del Derecho* — Uniwersytet Chile.

Następne posiedzenie Biura ma się odbyć w październiku 1963 r. w Bolonii przy okazji zjazdu poświęconego 700-leciu Accursiusza.

J. B.

XV ZGROMADZENIE SOCIÉTÉ JEAN BODIN W BRUKSELI

Założone w roku 1935 przez A. Ecka, F. Olivier-Martin i J. Pirenne *Société Jean Bodin* jest międzynarodowym towarzystwem naukowym, mającym za cel popieranie badań historii prawa i instytucji politycznych w oparciu o założenia metody porównawczej i ułatwianie prac zespołowych w tej dziedzinie. Realizując te założenia Towarzystwo co roku lub co dwa lata organizuje plenarne Zgromadzenia poświęcone kompleksowemu omówieniu jednego wybranego zagadnienia w przekroju różnych krajów i epok z następnym ich uogólnieniem w opracowaniach syntetycznych typu porównawczego.

XV Zgromadzenie *Société Jean Bodin* odbyło się w dniach 3—9 czerwca 1962 r. w Brukseli. Było ono zorganizowane wspólnie z Międzynarodową Komisją Historii Zgromadzeń Stanowych (*Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblées d'Etats*). Tematem Zgromadzenia był problem: „Rządzeni i rządzący” (*Gouvernés et Gouvernants*). Zgromadzenie obradowało w pięciu sekcjach. Pierwsza obejmowała starożytność klasyczną i wczesne średniowiecze, druga późne średniowiecze i czasy nowożytne, trzecia XIX i XX wiek, czwarta kraje muzułmańskie i Daleki Wschód, piąta cywilizacje archaiczne, którą to nazwą objęto ustroje Czarnej Afryki doby przedkolonizacyjnej oraz problematykę ustrojową Ameryki przedkolumbijskiej. Podsumowaniem prac każdej sekcji był jeden lub dwa referaty generalne, wygłaszane na posiedzeniach plenarnych.

Naukę polską reprezentowały trzy referaty: prof. J. Bardacha: *Rządzeni i rządzący w dawnej Rzeczypospolitej (do schyłku XVIII wieku)*, prof. K. Grzybowski: *Rządzeni i rządzący w Polsce w XIX i XX wieku* oraz prof. M. Cieślaka: *Udział obywateli w wymiarze sprawiedliwości w krajach socjalistycznych*. Ponieważ prof. K. Grzybowski z powodu choroby był nieobecny, referat jego został odczytany przez jednego z polskich uczestników Kongresu, wywołując również dyskusję.

Wśród blisko dziewięćdziesięciu referatów sekcyjnych i plenarnych trudno wymienić nawet bardziej interesujące. Warto jednak zwrócić uwagę na referat plenarny prof. Jeana Gaudemeta, dotyczący starożytności grecko-rzymskiej oraz referaty plenarne prof. E. Lousse'a i F. H. Schmid'a o rządzonych i rządzących w krajach Europy Zachodniej i Wschodniej XIII—XVIII wieku. Wywołał również zainteresowanie referat H. Bucha, dotyczący omawianej problematyki we współczesnych krajach socjalistycznych, oparty w szczególności na ciekawym opracowaniu A. Krutogółowa o udziale społeczeństwa radzieckiego w zarządzaniu państwem. Warto zauważyć, że w wielu referatach autorzy podejmowali również, odchodząc od formalno-prawnej analizy przepisów ustroju politycznego, próby zarysowania tła społecznego, na którym opierał się ten ustrój. Podejmowano również — z różnym zresztą rezultatem — analizę praktyki z uwydatnieniem, w jakim stopniu i dla czego odbiegała ona od norm ustrojowych. Ten coraz wyraźniej rysujący się kierunek niewątpliwie ułatwiał dyskusję z reprezentantami kierunku marksistowskiego.

Na zakończenie Zgromadzenia, które skupiło ponad 150 uczestników, odbyły się uzupełniające wybory do Zarządu (*Comité Directeur*). Wybrano doń prof. J. Bardacha (Polska) i J. Gaudemeta (Francja). Dodajmy, że obecnie przewodniczącym

jest Jacques Pirenne, a sekretarzem generalnym — M. John Gilissen, obaj Belgowie. Ponadto w skład dziewięcioosobowego obecnie Komitetu wchodzi przedstawiciele Francji, Holandii, Niemiec Zachodnich i Polski.

Następne Zgromadzenie Towarzystwa ma odbyć się w dniu 11 października 1964 r. w Wiedniu. Problemem, który będzie przedmiotem obrad, ma być zagadnienie gwarancji osobistych, polegających — rzecz biorąc ogólnie — na zobowiązaniu osoby trzeciej (lub osób trzecich) w stosunku do wierzyciela, uiszczenia zobowiązania za dłużnika, jeśli ten sam nie uczyni mu zadość. Te zabezpieczenia osobiste mają być zestawione z zabezpieczeniem realnym (zastaw, hipoteka), przede wszystkim pod kątem widzenia ich roli ekonomicznej i społecznej. By skupić uwagę uczestników na problematyce węzłowej przewiduje się, że referaty typu sekcyjnego, obejmujące prawo jednego tylko kraju, będą przedyskutowane przedtem w ramach konferencji krajowych lub innych węższych zebrań roboczych. Niektóre organizacje narodowe historyków prawa, jak np. francuska, przyjęły już takie zobowiązania, wprowadzając odpowiednią tematykę do planu swoich konferencji w r. 1963. Na podstawie referatów narodowych, złożonych wcześniej organizatorom, mają być przygotowane i wygłoszone na XVI Zgromadzeniu *Société Jean Bodin* tylko referaty o charakterze syntetycznym, zawierające w szerokiej mierze elementy prawno-porównawcze, umożliwiające w ten sposób skoncentrowanie nazbyt dotąd rozproszonej w sekcjach dyskusji na zagadnieniach węzłowych, wspólnych dla wielu krajów. Jednocześnie *Société* opublikuje wszystkie referaty narodowe w *Recueils de la Société Jean Bodin*, które stanowią — jak wiadomo — parutomowe zbiory, poświęcone każdemu z omawianych zagadnień. W ten sposób zostanie udostępniona całość dorobku, stanowiącego jednocześnie podstawę dla wywodów uogólniających i porównawczych. Ten tryb postępowania powinien — jak sądzimy — ułatwić realizację zasadniczego celu *Société Jean Bodin* — porównawczego badania instytucji państwowych i prawnych w ich historycznym rozwoju.

J. B.

Z POBYTU PROF. DRA ADAMA VETULANIEGO W PRADZE

W dniach 21—26 maja 1962 r. przebywał w Pradze czeskiej prof. dr Adam Vetulani. W dniu 23 maja wygłosił on na wspólnym posiedzeniu Zakładu Historii Państwa i Prawa ČSAV oraz Katedry Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Karola odczyt pt. *Uniwersytecka nauka prawa w planach Kazimierza Wielkiego*. Referent omówił treść przywileju kazimierzowskiego z 12 V 1364 r. i przedstawił motywy, dla których papieństwo nie zgodziło się na utworzenie w Krakowie wydziału teologii. Szerzej zatrzymał się nad zagadnieniem uposażenia przez Kazimierza Wielkiego aż ośmiu katedr prawa (podczas gdy akt fundacyjny wspominał o jednej tylko katedrze artes i dwu katedrach medycyny). Trzy spośród katedr prawnych wykładały prawo kanoniczne, natomiast pięć katedr zajmowało się prawem rzymskim. Podział ten opierał się na programach uniwersytetów włoskich, gdzie w zakresie kanonistyki wykładano równolegle Dekret Gracjana, Dekrety Grzegorza IX oraz Klementyny, a w zakresie prawa rzymskiego poświęcano trzy wykłady Digestom, dwa kodeksowi oraz Instytucjom. Odczyt prof. Vetulaniego wywołał ożywioną dyskusję.

A. V.

Z POBYTU PROF. DRA ZDZISŁAWA KACZMARCZYKA W CZECHOSŁOWACJI

W dniach od 17 do 30 czerwca 1962 r. przebywał w Czechosłowacji prof. dr Zdzisław Kaczmarczyk, kierownik katedry historii państwa i prawa polskiego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Prof. Kaczmarczyk wygłosił w Pradze dwa referaty dla pracowników naukowych miejscowego Wydziału Prawa i Instytutu Prawa ČSAV. Pierwszy referat wygłosił w dniu 25 czerwca na temat początków miast i prawa miejskiego w Jugosławii. Referat obejmował zagadnienia te chronologicznie od czasów rzymskich do wieku XIV, kładąc szczególny nacisk na znaczenie rozwoju miast i prawa miejskiego w Dalmacji. Drugi referat wygłosił prof. Kaczmarczyk w dniu 28 czerwca na temat praktyki parlamentarnej współczesnego polskiego Sejmu, głównie w oparciu o działalność ostatnich lat (1957—1962). Oba referaty wzbudziły duże zainteresowanie i wywołały ożywioną dyskusję.

Z. K.

Z POBYTU PROF. DRA ZDZISŁAWA KACZMARCZYKA NA WĘGRZECH

Prof. dr Zdzisław Kaczmarczyk, kierownik katedry historii państwa i prawa polskiego Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, przebywał w dniach od 3 października do 3 listopada 1962 roku na Węgrzech. Prof. Kaczmarczyk zapoznał się z pracą katedr historyczno-prawnych na wydziałach prawa uniwersytetów w Budapeszcie, Pecs i Szeged. W Budapeszcie prof. Kaczmarczyk wygłosił dwa referaty. Pierwszy wygłoszony był w dniu 26 października w ramach trzeciej naukowej konferencji historyków prawa Węgier i Czechosłowacji. Konferencja ta była zorganizowana przez Węgierskie Stowarzyszenie Prawników (*A Magyar Jogász Szövetség Allam*), a szczególnie przez istniejącą w tym towarzystwie Sekcję Historii Prawa (*Jogtörténeti Szakosztályának*) oraz Węgierski Instytut Historyczny. Prof. Kaczmarczyk wygłosił na tej sesji referat pt. *Początki miast polskich oraz problematyka początków prawa miejskiego*.

Drugi referat wygłosił prof. Kaczmarczyk w dniu 2 listopada 1962 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Budapeszcie na temat zachodnioniemieckiej „Ostforschung”, jej organizacji i działalności. Oba referaty spotkały się z dobrym przyjęciem i z żywą dyskusją.

W czasie swego pobytu na Węgrzech prof. Kaczmarczyk badał również zagadnienia początków miast i prawa miejskiego na Węgrzech.

Z. K.

WYKŁADY PROF. DRA JULIUSZA BARDACHA W BRUKSELI

W ramach realizacji umowy o współpracy Uniwersytetu Warszawskiego i Wolnego Uniwersytetu w Brukseli w dniach 7, 8 maja 1962 roku prof. J. Bardach wygłosił w Brukseli pod auspicjami Wydziału Filozofii i Humanistyki oraz Wydziału Prawa trzy wykłady dotyczące dawnego polskiego prawa prywatnego. Pierwszy, inauguracyjny miał za temat przemiany w polskim prawie prywatnym w dobie kształtowania się społeczeństwa burżuazyjnego (druga połowa XVIII—początek XIX wieku). Dwa następne dotyczyły własności ziemi w dawnym prawie polskim oraz praw chłopów do uprawianego przezeń gruntu w rozwoju dziejowym. Wśród

licznych słuchaczy przeważała młodzież akademicka z Wydziału Prawa i Slawistyki. Było też obecnych wielu profesorów i pracowników nauki z prof. prof. J. Gilissenem — sekretarzem gen. *Société Jean Bodin*, wybitnym slawistą J. Backvissem, dyrektorem Instytutu Socjologii R. Dekkersem oraz dziekanem Wydziału Filozofii i Humanistyki Ch. Perelmanem na czele. Na zakończenie wykładów prof. J. Bardachowi wręczono medal pamiątkowy Uniwersytetu w Brukseli.

J. B.

POSIEDZENIE RADY REDAKCYJNEJ CPH

W dniu 13 listopada 1962 r. odbyło się w Instytucie Historii PAN w Warszawie posiedzenie Rady Redakcyjnej Czasopisma Prawno-Historycznego, na którym ustalono skład tomu XV zeszyt 1 na 1963 rok oraz omówiono sprawy organizacyjne. Rada Redakcyjna postanowiła w tomie XV zeszyt 2 zamieścić artykuły związane tematycznie z Polską Rzeczpospolitą Ludową. Postanowiono również wystąpić do sekretariatu PAN o uzupełnienie składu Rady Redakcyjnej o osoby prof. dra Józefa Mazurkiewicza z Lublina i doc. dra Franciszka Ryszki z Warszawy. Dokonano zmiany w składzie Komitetu Redakcyjnego powołując na stanowisko sekretarza redakcji dra Henryka Olszewskiego z Poznania. Dotychczasowy sekretarz prof. dr Jan Wąsicki pozostał w składzie Komitetu Redakcyjnego.

J. W.

Z PRAC ZAKŁADU HISTORII PAŃSTWA I PRAWA INSTYTUTU HISTORII PAN

14 stycznia 1963 r. odbyło się posiedzenie poświęcone omówieniu planu badań nad historią doktryn politycznych i prawnych przedstawionego przez doc. J. Baszkiewicza. W zebraniu wzięli udział pracownicy Zakładu i zaproszeni goście: profesorowie J. Bardach, S. Ehrlich, K. Grzybowski, K. Koranyi, B. Leśnodorski, doc. F. Ryszka, dr A. Ajnenkiel, dr H. Kupiszewski, dr M. Pietrzak, dr S. Russocki, dr M. Senkowska.

Doc. J. Baszkiewicz stwierdził, że projektowany „Zarys historii doktryn politycznych i prawnych” nie może być zsumowaniem dotychczasowego stanu badań. Praca wymagać będzie gruntownego przejrzenia całego podstawowego zasobu źródeł. Konieczne będzie szerokie wykorzystanie przekazów historiograficznych, dokumentów publicznych i enuncjacji twórców polityki praktycznej, pisarzy religijnych i uczonych prawników, aktów parlamentarnych, prasy i publicystyki, niekiedy też literatury pięknej, przekazów ikonograficznych itp.

„Zarys” powinien przedstawić zarówno poglądy wielkich myślicieli, jak i masowych prądów politycznych, szerokiej świadomości politycznej i prawnej różnych środowisk.

Ambicją zespołu powinno być sięgnięcie poza Europę, tam gdzie mamy do czynienia z rozwojem wątków i tradycji europejskich (Stany Zjednoczone, Ameryka Łacińska). Poza ramy europejskiej myśli politycznej sięgać trzeba w tych wypadkach, gdy bez przedstawienia pozaeuropejskiej tradycji polityczno-prawnej nie można zrozumieć rozwoju europejskiego. Dla przedstawienia treści politycznych chrześcijaństwa potrzeba szeroko uwzględnić myśl hebrajską, dla Europy średnio-wiecznej islam itp. Nie stać nas natomiast na zajmowanie się Indiami, Chinami czy

Mongołami. W opracowaniu musi być szeroko uwzględniony zarys historii doktryn w Polsce.

Trudno oczekiwać, by w bliskiej przyszłości można było opracować osobną syntezę dziejów polskich idei politycznych i prawnych. Sprawy polskie w „Zarysie” powinny wobec tego zajmować miejsce uprzywilejowane. Należy im poświęcić znacznie więcej miejsca niż by to wynikało z proporcji przypadających im na tle powszechnej historii doktryn, stosownie do oryginalności i wagi, zróżnicowania i bogactwa motywów. Jest rzeczą dyskusyjną, czy sprawy polskie wyodrębniać w osobnych rozdziałach i paragrafach, czy wtopić w tekst. Wydaje się, że nie byłoby słuszne ustalanie jednego sposobu postępowania dla wszystkich epok i kwestii.

Stan badań i charakter podstawy źródłowej pozwalają przypuszczać, że znacznie prędzej można będzie opracować tomy poświęcone starożytności i średniowieczu, niż tomy obejmujące czasy nowożytne. Jako granicę ukończenia całości można przewidzieć rok 1970. Wydaje się, że całość materiału można podzielić na cztery części. Głównym autorem i redaktorem części obejmującej starożytność byłby prof. K. Grzybowski, średniowiecze — J. Baszkiewicz, czasy nowożytne — K. Opałek, czasy najnowsze — F. Ryszka. Przewodniczącym zespołu byłby prof. Grzybowski. Autorzy pierwszych tomów po ich ukończeniu przyłączą się do prac nad dalszymi tomami. Ponadto należy się liczyć z koniecznością opracowania pewnych partii przez osoby spoza ścisłego zespołu, — przez pracowników nauki, którzy prowadzili szczegółowe badania źródłowe nad określoną problematyką.

Dyskusja zogniskowała się wokół zagadnień: metody opracowania „Zarysu” i zakresu tematycznego oraz terytorialnego opracowania. Prof. Leśnodorski wskazał, iż sięganie do źródeł powinno mieć charakter jedynie weryfikacji dokonanych już ustaleń. Zakres badań źródłowych — stwierdził prof. Grzybowski — powinien pozostawać w ścisłym związku z zasięgiem terytorialnym pracy, w badaniach dotyczących problematyki pozaeuropejskiej można się będzie oprzeć jedynie na literaturze. Dążyć należy do pokazania doktryn w ich rozwoju — wskazał prof. Bardach — poczynając od prekursorów, poprzez właściwych twórców aż do epigonów. Konieczne też będzie, wskazał prof. Koranyi, wydobycie wzajemnych związków między doktrynami a instytucjami. Szczególnie istotne jest tu spojrzenie od strony kształtowania się stosunków między różnymi ogniwami władzy (doc. Ryszka). Dr Russocki postulował, aby wobec mnogości problemów stojących przed autorami, dokonali oni ustaleń podstawowych zagadnień, kierunków doktrynalnych, a następnie przeprowadzili ich egzemplifikację.

Wszyscy uczestnicy dyskusji byli zgodni, że „Zarys” może powstać przy jak najściślejszej współpracy z teoretykami państwa i prawa. Budził jednak wątpliwości sposób uwzględnienia doktryn politycznych i prawnych. Wyrażano pogląd, że połączenie ich w jednym opracowaniu jest bardzo trudne, wobec czego należy podjąć najpierw opracowanie historii doktryn politycznych (prof. Koranyi). Prof. Leśnodorski zaproponował dla opracowania tytuł — *Historia myśli politycznej*. Prof. S. Ehrlich — poparty przez innych dyskutantów — uznał, że pojmowanie historii doktryn jako przede wszystkim historii doktryn politycznych z uwzględnieniem doktryn prawnych tylko w tym zakresie, w jakim wywierały one wpływ polityczny, jest niesłuszne. Cezura między nimi może mieć jedynie techniczny charakter.

Zwrócono uwagę na konieczność przewyżczenia swego rodzaju europocentryzmu. W szczególności prof. Ehrlich wskazał na potrzebę uwzględnienia problematyki azjatyckiej: można by tu skorzystać z pomocy orientalistów. Zastanawiano się (prof. Bardach), czy by nie rozpocząć pracy od początków średniowiecza. Problemem wątpliwym było miejsce w opracowaniu doktryn polskich. Wskazywano

z jednej strony na to, że nieraz cechuje ją niewielka oryginalność (doc. Ryszka). Upoważniałoby to do traktowania spraw polskich na tle problematyki ogólnoeuropejskiej. Profesorowie Bardach, Grzybowski i Leśnodorski wskazywali jednak, że historia polskiej myśli politycznej nie została jeszcze w ogóle opracowana, że stwarza to pilną potrzebę podjęcia odpowiednich prac. Zarówno rola, jaką państwo polskie odgrywało w wieku XVI—XVII, jak i pewna oryginalność ówczesnych rozwiązań ustrojowych wymagałyby położenia większego nacisku na sprawy polskie. Dr Ajnenkiel wskazał, iż upadek państwa polskiego i dążenie do jego odbudowy postawiły przed polską myślą polityczną problemy nie występujące w takiej złożoności nigdzie w Europie. Nie jest opracowana również myśl polityczna dwudziestolecia międzywojennego. Stan ten może poważnie utrudnić dokonanie odpowiednich syntez.

Dalszym etapem prac nad projektowanym „Zarysem historii doktryn politycznych” będzie opracowanie przez doc. J. Baszkiewicza wzorcowego paragrafu całości. Dyskusja nad nim odbędzie się w maju 1963 r.

A. A.

